



basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

XITSONGA: RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 2 (P2)

2016

MEMORANDAMU

TIMARAKA: 80

Memorandamu leyi yi na tipheji ta 20.

SWITSUNDZUXO EKA VAKOREKETI

- Memorandumu leyi yo va xiletelo eka vakoreketi.
- Memorandumu yi ta kaneriwa na swipano swa vakoreketi va swifundzankulu ku nga si sunguriwa ku koreketa etindhawini to hambanahambana.
- Tinhlamulo ta vakamberiwa ti fanele ku tekeriwa enhlokweni ku ya hi vuswikoti bya vona.

SWILETELO SWA MAKOREKETELO

1. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso swo tlula nhlayo leyi languteriweke, ku koreketiwa nhlayo yo sungula eka leti languteriweke. **(Mukamberiwa a nga fanelangi ku hlamula xivutiso xa xitsalwana na xa ximbangu swa muxaka wun'we wa tsalwa.)**
2. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso hinkwaswo swa mune eka XIYENGE XA A, (swithokovetselo swa ndzawulelo), koreketa swimbirhi ntsena leswo sungula.
3. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso swimbirhi swa xitsalwana kumbe swimbirhi swa ximbangu eka SWIYENGE SWA B NA C, koreketa nhlamulo leyo sungula eka xiyenge xin'wana na xin'wana. Loko mukamberiwa a hlamurile swivutiso hinkwaswo swa mune, koreketa ntsena swivutiso leswo sungula eka xiyenge xin'wana na xin'wana, ntsena loko ku ri leswaku mukamberiwa u hlamurile xivutiso xin'we xa xitsalwana na xin'we xa ximbangu.
4. Loko mukamberiwa a nyika tinhlamulo timbirhi laha yo sungula yi va ka yi hoxekile, leyi landzelaka yi va yi ri leyi faneleke, koreketa nhlamulo leyo sungula u tshika leyi landzelaka.
5. Loko tinhlamulo ti nga nomboriwangi hi mfanelo, koreketa ku ya hi memorandumu.
6. Loko xihoxo xa mapeletelo xi ri na nkucetelo eka nhlamuselo ya nhlamulo, xi hoxise. Loko xi nga kuceteli nhlamuselo, xi korekete.
7. **XIVUTISO XA XITSALWANA**
Loko xitsalwana xi komile ku tlula ntsengo lowu languteriweke wa marito, u nga xupuli mukamberiwa hikuva u ta va a tixupurile eka timaraka ta xivumbeko. Loko xitsalwana xi lehile ku tlula mpimo, koreketa ku ya hi vuswikoti bya mukamberiwa kutani mi kana na vakoreketinkulu (*senior markers*).
8. **SWIVUTISO SWA XIMBANGU**
Loko mukamberiwa a nga tirhisangi mimfungho yo tshaha, **a nga xupuriwi.**
9. Eka swivutiso leswi lavaka MAVONELO NA MATITWELO (*open-ended questions*), a ku na timaraka leti nyikiwaka eka tinhlamulo ta INA/E-E kumbe NDZA PFUMELA/A NDZI PFUMELI. Ku seketela hi kona ku averiwaka timaraka.
10. Tinhlamulo ta HI SWONA/A HI SWONA a ti averiwi timaraka. Ku seketela hi kona ku averiwaka timaraka.

XIYENGE XA A: VUTLHOKOVETSERI**SWITLHOKOVETSELO SWA NDZAWULELO****XIVUTISO XA 1 (XITSALWANA)****'JAHA-MUKHALABYE' – MM Marhanele****SWITSUNDZUXO**

- Tirhisa swikombiso leswi landzelaka tanihi swiletelo swo koreketa xivutiso lexi.
- Mahlamulelo ya nga hambana ku ya hi matwisiselo ya mukamberiwa ya xitlhokovetselo. Mukamberiwa a nga ha tirhisa yin'wana mintila handle ka leyi yi nyikiweke, ntsena loko a ta va a hlamurile xivutiso hi mfanelo.
- Tirhisa rhubiriki leyi nga eka papila ra 7 ku koreketa xivutiso lexi.

TINHLAMULO LETI LANGUTERIWEKE

- Vito ra xitlhokovetselo i 'jaha-mukhalabye' leri nga rivitinkatsano leri vumbiweke hi riviti 'jaha' na riviti 'mukhalabye'. Jaha i mufana loyi se a tiyeke kasi mukhalabye i wanuna loyi se a dyuhaleke. Swiendlo swa jaha leri swi ri hlakatile ri kala ri vonaka onge i mukhalabye.
- Mutlhokovetseri u tirhisile ririmi ku humelerisa xifaniso xa jaha leri ri nga tshika xikolo, ri tinyiketela ku nwa byalwa na vakhalabye kutani ri hlakala vujaha byi hela.
- Eka mintila ya: 'Vumpohlo byi pyile,;' 'Vujaha byi wungukile,;' 'Vutikukumuxi na manyunyu swi ku nkwee!' u tirhisile ririmi ku kombisa mhaka yin'we ya hilaha vujaha byi heleke hakona. Leswi swi humelerisiwa hi ku tirhisiwa ka marito lama landzelaka: Ku 'pya' i rito leri tirhisiwaka ngopfu loko munhu a hluriwile eka ntlangu wa ncuva; ku 'wunguka' swi vula ku cinca eka xiyimo xa nchumu xi va lexi xi nga riki lexinene, (xikombiso: mugayo wu va na swivungu), kasi riencisi 'nkwee!' ri vula ku hela.
- Ku khwaxa ka rito ra jaha leri swi paluxa ku cinca ka mpfumawulo lowu twalaka loko ri vulavula, wu sukile eka xiyimo xa vujaha wu ya eka xa vukhalabye hikwalaho ko tshamela ku nwa byalwa ngopfu. Leswi swi humelerisiwa hi ntila lowu nge: 'Wo twa hi ku khwaxa ka rito leswaku comela xi hetile.'
- Eka mintila ya: 'Magezi i xilovekelo' na 'I xibotha,' mutlhokovetseri u tirhisile xigego ku tiyisisa leswaku jaha leri ri nwa byalwa ku tlula mpimo. Leswi hinkwaswo swi cincile nghohe ya yena yi languteka tanihi ya vakhalabye a kala a fananisiwa na xilovekelo lexi xi nga xitirhisiwa xo lovekela eka xona byalwa hikuva hambu xi hlantswiwa a xa ha basi hi ku hetiseka kasi xibotha xona i munhu loyi a nga hlakatiwa hi ku nwa ngopfu byalwa.
- 'Ntsumi' i munhu loyi a rhumiwaka ku hundzisa mhaka yo karhi kutani mutlhokovetseri u tirhisile ntila wa 'Hi yena ntsumi ya laha byi bavaka,' ku hlamusela leswaku vakhalabye va rhuma rona jaha leri leswaku ri famba ri kamba miti leyi nga sweka byalwa, leswaku va ta ya nwa kona. Mutlhokovetseri eka ntila wa 'Yena na mati i ximanga na kondlo' u tirhisile mafambakun'we ku hlamusela hilaha jaha leri ri chavaka ku hlamba hakona, ku fana na kondlo leri chavaka ximanga hi ndlela yo hlamarisa.
- Magezi u ringetile ku ya exikolweni kambe swi n'wi tsandzile. Leswi swi tiyisisiwa hi ntila wa 17, lowu nge: 'Dyondzo yi n'wi landzurile.' Ku landzula swi vula ku ala kumbe ku kaneta.

- Ku vukarha un'wana swi vula ku angarha un'wana u n'wi veka exifuveni. Mutlhokovetseri u hlamusela hilaha Magezi a twaka a amukelekile no tiphina hakona loko a nwa byalwa. Leswi swi tiyisisiwa hi ntila lowu nge: 'Kambe comela xi n'wi vukarha.'

MAAVELO YA TIMARAKA: 10

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 8. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[10]**XIVUTISO XA 2 (XIMBANGU)****'NDZI WISISE!' – RK Gum'sani**

- 2.1 Ku tshamela ku hleviwa/ku vulavuriwa/ku sariwa endzhaku.✓ (1)
- 2.2 'Un'wana na un'wana u ya ensin'wini yakwe.'✓/Ntila wa 2.✓ (1)
- 2.3 Mutlhokovetseri u hlundzukile swinene. U tirhisa marito yo tshikelela ku fana na ku 'himitela', 'swondzolota', 'ndzondzometela'.✓✓ (2)
- 2.4 Munhu a nga vuyeriwi hi nchumu hi ku hleva vanhu van'wana/ku navelela van'wana leswi nga riki leswinene.✓✓ (2)
- 2.5 Mukamberiwa u ta nyika miehleketo ya yena: Xikombiso: U vulavula hi timhaka hinkwato ta munhu un'wana a nga siyi nchumu.✓✓ (2)
- (Amukela na yin'wana miehleketo leyi twisisekaka.) (2)
- 2.6 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A nga vilela/hlundzuka swinene hikuva mutlhokovetseri u le ku tirhiseni ka marito yo tika/nonoha/yo tshikelela.✓✓/A nga nyuma ku vona swiendlo swa yena swi nga amukeleki.✓✓ (2)
- (Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)

[10]**XIVUTISO XA 3 (XIMBANGU)****'SWA NDZI KWEVA' – BM Ngobeni**

- 3.1 Xitlhokovetselo lexi xi hi lemukisa hilaha vutomi byi tikaka hakona hikwalaho ka ku tlakusiwa ka nxavo wa mafurha/petiroli ya swifambo.✓✓ (2)
- 3.2 'Hikuva mabazi ni mathekisi swi minya swikhwama swa vona.'✓/Ntila wa 9.✓

KUMBE

'Minkhamu yo nuha yo mbvee!'✓/Ntila wa 10.✓

(Ntila wun'we ntsena.)

(1)

- 3.3 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A nga vileli hi xiyimo lexi nga oloviki leswaku a xi cinca kambe a a xi amukele.√
(Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) (1)
- 3.4 Mintila leyi yi hlamusela leswaku ku tlakusiwa loku ka mafurha ku endlile leswaku na vanhu lava nga na mali yo tala va kala va karhala/lan'wa ku xava mafurha/petiroli leyo durha.√√ (2)
- 3.5 Mintila leyimbirhi yi kombisa leswaku ku teka rendzo swa durha.√√/Ntila wa 8 wu vula ku hakela mali yo tala swinene ya riendzo leswi swi seketeriwaka hi ntila wa 14 lowu wu kombisaka leswaku riendzo ri heta mali, ku nga ha sali nchumu.√√
(Nhlamulo yin'we ntsena. Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)
- 3.6 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Mutlhokovetseri wa vilela swinene hi nxavo wa le henhla wa mafurha ya swifambo.√√
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)

[10]**XIVUTISO XA 4 (XIMBANGU)****'U YIMELE YINI?' – TA Ngope**

- 4.1 Xitlhokovetselo lexi xi vulavula hi muntshwa loyi a nga lo tshama a tshika ku tirha no tikarhatela ku humelela. Mutlhokovetseri u n'wi tsundzuxa leswaku u fanele ku titirhela ka ha ri na nkarhi.√√ (2)
- 4.2 'Wanuna u ta dya swa nyuku wa yena.'√/Ntila wa 14.√ (1)
- 4.3 Wa tiyisisa mhaka leyi a yi vulaka mayelana na ku khutaza jaha leri.√ (1)
- 4.4 Ri vula ku hela ka nkarhi.√√ (2)
- 4.5 Mutlhokovetseri u hlamusela leswaku a a fambe a ya lava ntirho a titirhela.√√ (2)
- 4.6 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Swa khorwisa hikuva va kona vantshwa lava va ngo titshamela va nga fambi va lava mintirho kutani va kumeka va xaniseka hikwalaho ko pfumala swa vona.√√
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na ma'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)

[10]**NA**

XITLHOKOVETSELO XO KA XI NGA RI XA NDZAWULELO**XIVUTISO XA 5 (XIMBANGU)****'HINA KE YEHOVA?' – JM Magaisa**

- 5.1 Mutlhokovetseri u vilela hi xiyimo xa yena loko a xi pimanisa na xa tinxaka tin'wana. Ku va swo tala swi nga fambi kahle eka rixaka ra Vantima u vona onge ko va ku nga ri na ku ringana emahlweni ka Xikwembu.√√ (2)
- 5.2 Hileswi xi nga na mintila yo hundza khumemune.√√ (2)
- 5.3 Swi tiyisisa leswaku u hlangahlanganile a nga tivi ntiyiso mayelana na mhaka leyi a lavaka ku yi tiva eka Xikwembu.√√ (2)
- 5.4 Swi komba ku xixima Xikwembu hikwalaho ka vukulu bya Xona.√√ (2)
- 5.5 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ndzi nga n'wi byela leswaku hinkwerhu hi endliwile hi xifaniso xa Xikwembu hikwalaho ha fana na ku ringana emahlweni ka Xona, kova hina vanhu hi hlawulanaka loko hi ri karhi hi hanya.√√
- (Amukela na mavonelo man'wana lama twisisekaka.) (2)

[10]**NTSENGO WA XIYENGE XA A: 30**

XIYENGE XA A: RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA XITSALWANA XA VUTLHOKOVETSERI [TIMARAKA TA 10]

Swiyenge	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
<p>VUNDZENI</p> <p>Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Nhlamuselo ya vuenti bya mavonelo, nseketelo na matwiselo ya xitshuriwa.</p> <p>TIMARAKA TA 7</p>	<p>-Nhlamuselo ya nhlokomhaka hi vuenti. -Mavonelo yo tlhontha yo hambanahambana; lama seketeriwake hi ku hetiseka hi xitlhokovetselo. -Matwiselo ya le henhla ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.</p>	<p>-Ku kombisa ku twisisa no hlamusela nhlokomhaka kahle. -Mahlamulelo ya vuxokoxoko ya le xikarhi. -Mavonelo laya twalaka ya nyikiwile, kambe ya nga ri hinkwawo lawa ya seketeriweke hi mfanelo. -Matwiselo ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.</p>	<p>-Nhlamuselo yo antswa ya nhlokomhaka. -Tinhlamulo tin'wana letinene ti seketela nhlokomhaka. -Mavonelo man'wana ya seketeriwile, kambe a hi nkarhi hinkwawo laha vumbhoni byi tshembisaka. -Matwiselo yo ringanela ya muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.</p>	<p>-Nhlamuselo leyi nga enetisiki ya nhlokomhaka. -Mpfumaleko wa tinhlamuselo leti seketelaka nhlokomhaka. -Nkayivelo wa ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.</p>	<p>-Mpfumaleko wa matwiselo ya nhlokomhaka. -Nhlamuselo a yi fambelani na xitlhokovetselo. -Mudyondzi u pfumala ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na xitlhokovetselo.</p>
<p>XIVUMBEKO NA RIRIMI</p> <p>Xivumbeko, nkhumuko na maandlalelo. Ririmi, thoni na xitayili leswi tirhisiweke eka xitsalwana.</p> <p>TIMARAKA TI 3</p>	<p>-Xivumbeko xa nkhaqato -Mavonelo ya tumbuluxiwile no andlariwa hi mfanelo. -Ririmi, thoni na xitayili leswi twisisekaka, swo nyanyula no pfumala swihoxo. -Ntivoririmi lowu pfumalaka swihoxo, mapeletelo na mahikahatelo.</p>	<p>-Xivumbeko lexi faneleke na nkhumukelano lowunene wa mavonelo. -Nkhumukelano wa mavonelo wa landzeleleka. -Ririmi, thoni na xitayili swi tala ku va swi lulamile.</p>	<p>-Ku na vumbhoni byin'wana byo komba xivumbeko. -Xitsalwana xi pfumala xivumbeko lexinene xa miehleketo na nkhaqato. -Swihoxo swa ririmi a swi talangi; thoni na xitayili swi tala ku va leswi faneleke.</p>	<p>-Xivumbeko xi komba nkunguhato lowu hoxekeke. -Mavonelo a ya na nkhumukelano lowu faneleke. -Ku na vumbhoni bya swihoxo swa matirhiselo ya ririmi. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki.</p>	<p>-Xivumbeko xa xiyimo xa le hansu swinene. -Swihoxo swo tala ngopfu swa ririmi na xitayili.</p>

XIYENGE XA B: NOVHELE**XIVUTISO XA 6 (XITSALWANA)****MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

Loko munhu a tirha hi ku tikarhata no tshembeka, hambiloko vatirhikulobye va ringeta ku n'wi sivela eka ku humelela ka yena Xikwembu xa n'wi sirhelela a humelela.

- Chavalala hi yena loyi Xikwembu a xi n'wi pfulerile tindlela entirhweni wa yena hikuva swilo a swi n'wi fambela kahle kasi Hlongwane u ringetile hi tindlela hinkwato ku pfala tindlela ta Chavalala kambe u hlulekile.
- Chavalala u tirha hi ku tikarhata efemeni ya Prestige Publications Enterprises (PPE) eGiyani kambe murhangeri wa yena Hlongwane u n'wi venga hi mbilu na moya laha a hlambanyaka leswaku loko yena a ha ri murhangeri efemeni ya PPE Chavalala a nge pfuki a tlakusiwile.
- Hlongwane u rhangisa ngopfu timhaka ta vunghana entirhweni xikongomelonkulu ku ri ku wisa Chavalala kambe wa tsandzeka.
- Loko ri xile Hlongwane u ya eka mininjhere ya feme, Brooks, a ya n'wi hlohlotela leswaku a nga n'wi tholi Chavalala tanihi muhlanganisinkulu hikuva wa ha ri ntsongo.
- Loko bodo yi sindzisa leswaku Chavalala a ya eEurope Hlongwane u hlohlotela Brooks leswaku a nga yi hukuva u komile naswona u na marhengwe ku na vavanuna va kahle vo fana na Mathebula lava nga yimelaka khampani kahle.
- Loko a ri na munghana wa yena Mathebula, u n'wi tshembisa leswaku u ta n'wi thola ePPE a va muhlanganisinkulu kutani a hlongola Chavalala.
- Hlongwane na vanghana va yena va luka xikungu xo yiva cheke entirhweni yo hakelela Chavalala xikweleti xa yena eka OK leswaku nandzu wo yiva wu ta dya yena na Nyeleti leswaku va ta hlongoriwa entirhweni kambe a va humelelangi hikuva nandzu wu dyile Hlongwane na vanghana va yena.
- Matshalatshala hinkwawo ya Hlongwane a ya n'wi pfunangi nchumu hikuva emakumu yena na vanghana va yena hinkwawo va helela ekhotsweni kasi Chavalala na Nyeleti va sala va tirha hi kurhula.

Hambiloko Hlongwane a n'wi xanisa, Xikwembu xa n'wi pfuna Chavalala kutani a ya emahlweni a tirha ntirho wa yena wa vuhlanganisi hi ku tikarhata, feme yi ya emahlweni yi humelela.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 19. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 7 (XIMBANGU)**MULUNGUNTIMA – TH Khosa**

- 7.1 Ehodela ya le Giyani.√/Ehodela.√ (1)
- 7.2 EGiyani√ na le Joni.√ (2)
- 7.3 A va ya eku dyeni.√ (1)
- 7.4 Chavalala a ta tekiwa a ri xidakwa hi dayirekitara.√/A.√ (1)
- 7.5 Mukamberiwa u ta nyika miehleketo ya yena. Xikombiso: Ku vangiwa hi matirhelo ya xiyimo xa le henhla ya Chavalala.√
(Amukela na yin'wana miehleketo leyi twisisekaka.) (1)
- 7.6 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta tsaka ngopfu hikuva vanhu vo tirha hi ku tikarhata vakala naswona matirhelo ya yena ya tlakusa mina tanihi murhangeri.√√
(Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.) (2)
- 7.7 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A hi mhaka ya kahle hikuva Chavalala a a nga ri na nandzu kambe Hlongwane o va na rivengo eka yena.√√
(Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.) (2)
- 7.8 I Judith.√ (1)
- 7.9 A a ta thoriwa efemeni ya PPE exivandleni xa Nyeleti.√√ (2)
- 7.10 Leswaku loko hi ri varhangeri hi fanele ku ka hi nga xanisi vatirhi lava nga ehansi ka hina.√/Ku tirha hi ku tshembeka na ku chivirika swa vuyerisa.√
(Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) (1)
- 7.11 Mulunguntima i munhu wa ntima loyi a tiendlaka Mulungu, kasi etsalweni Hlongwane a a rhandza ku vitaniwa Mulungu hi vatirhi hinkwavo lava a va tirha ehansi ka yena ku ri leswaku entiyisweni hi yena Muntima.√√ (2)
- 7.12 A a tshembile leswaku ntukulu wa yena Lunga Khuzwayo u ta n'wi yimela ekhoto.√√/A a tibyerile leswaku murhi lowu a wu kumeke eka Xingovenana wu ta endla leswaku a nga voniwi nandzu.√√
(Nhlamulo yin'we ntsena.) (2)
- 7.13 A a lava ku kumisisa leswaku ku nga va ku endliwile yini endzeni ka fayili ya yena mayelana na cheke leyi a nga pfaleriwa ejele hikwalaho ka yona.√√ (2)

- 7.14 Loko Nyeleti a khomiwile Mlambo u yile emahlweni a endla ndzavisiso mayelana na cheke leyi Nyeleti a a lumbetiwa ku va a yi yivile kutani Hlongwane tanihi ximunhuhathwankulu a nga fikeleli ku navela ka yena.√√ (2)
- 7.15 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: I munhu wo xixima.√/U tirha hi ku tikarhata.√/Wa tiyisela hambu swi tika.√ (2)
- (Tinhlamulo timbirhi ntsena. Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)
- 7.16 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Vugevenga a byi ta hunguteka hikuva a ku ta endliwa ndzavisiso lowu hetisekeke.√/A ku ta va na kurhula etikweni.√ (1)
- (Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) [25]

XIVUTISO XA 8 (XITSALWANA)**MIBYA YA NYEKANYEKA – BKM Mtombeni**

Nyiko a a navela ku endla leswi tata wa yena a a tsakela swona, ku fana na ku va munhu loyi a hetisekeke leswaku a ta va xikombiso lexinene eka vanhu hinkwavo.

- A a tshama a basile, leswi a swi rhandziwa hi tata wa yena.
- Hambileswi a a nga nyikiwangi eka swa tidyondzo, u ringetile hi matimba ku dyondza a kondza a pasela vufundhisi.
- Hi ku dyondzela vufundhisi, a a swi tiva leswaku tata wa yena u ta tsaka hikuva na yena a a ri mufundhisi.
- U tekile nsati wa Mutsonga leswi a a swi tsakeriwa hi tata wa yena.
- Eka ntirho wa yena wa vufundhisi Nyiko a a tshama a endzela vanhu va kereke ya yena.
- Loko a ri karhi a tirha ntirho wa vufundhisi ku fikile laha a nga tsandzeka ku wu tirha hi ku tshembeka ku fana na tata wa yena.
- U nghenile ekhombyeni ra ku rhandzana na N'wa-Mdanisi, wansati loyi a a ri xirho xa kereke ya yena.
- U tikisile N'wa-Mdanisi kutani a hluvuriwa nguvu ya vufundhisi leswi swi nga endla leswaku a nwa mhondzo a fa.

Leswi swi tikomba kahle leswaku u tsandzekile ku landzela ntila wa tata wa yena, hambiloko a ringetile hi matimba ku wu fikelela.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

(TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 19. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.) [25]

XIVUTISO XA 9 (XIMBANGU)**MIBYA YA NYEKANYEKA – BKM Mtombeni**

- 9.1 I vamakwavo.√ (1)
- 9.2 Celela a a nga rhandzi xikolo,√ a a famba na vanghana va yiva,√ u hetelerile hi ku baleseriwa a lova.√ (3)
- 9.3 A a tsakisiwa hi hungu leri a a ri hlaya.√√/A a tsakisiwa hi ku vona ku kula na ku vupfa ka miehleketo ya Madambi.√√
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)
- 9.4 U kumile muti wu tele hi vanhu.√ (1)
- 9.5 Hileswi Celela a a tshama na tona hinkwako lomu a a va a ri kona.√√/Hileswi Celela a a nga ti siyi ekaya.√√ (2)
- 9.6 Leswaku a nga tshuka a vuya kumbe a nga vuyi.√√ (2)
- 9.7 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Mintirho ya vona a yi nga ri leyinene naswona a a chava leswaku vatswari va nga n'wi ehleketelela ku va a endla vubihi.√√
(Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)
- 9.8 EDube.√ (1)
- 9.9 Mukamberiwa u ta nyika angulo wa yena. Xikombiso: A a kombisa leswaku loko Xikwembu xi ri rirhandzu, tata wa yena tanihi mufundhisi u fanele ku n'wi pfumelela ku teka mani na mani loyi a n'wi rhandzaka handle ko hlawula rixaka/ririmi.√√
(Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)
- 9.10 U vula leswaku a nga yingiseli matitwelo ya miri hikuva ya tala ku lahlekisa.√√/Ku endla leswaku munhu a endla swo ka swi nga lulamangi.√√ (2)
- 9.11 Hileswi ematshan'weni yo n'wi horisa mbilu a ngo n'wi pfatlanya hi ku n'wi arisa ku tekana na Soluka, murhandziwa wa yena.√√ (2)
- 9.12 Mukamberiwa u ta nyika miehleketo ya yena. Xikombiso: Leswaku mufundhisi na yena i munhu, a nga hetisekangi.√√/Leswaku vufundhisi bya Tihomandloti a byi hetisekangi hikuva u hlawula tinxaka tin'wana.√√
(Amukela na yin'wana miehleketo leyi twisisekaka.) (2)

9.13 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: A ndzi ta vilela hikuva rirhandzu a ri languti rixaka, ri huma embilweni.√

(Maraka i yo seketela ntsena Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.)

(1)

9.14 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ndzi vona a endlile kahle hikuva a nga lavi ku xenga murhandziwa wa yena.√√

KUMBE

Ndzi vona a nga endlangi kahle, a a fanele a yingisile tata wa yena a tihlawulela nhwanyana wa Mutsonga, rito ra mutswari a ri fanelangi ku tluriwa.√√

(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)

(2)
[25]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 25

XIYENGE XA C: NTLANGU**XIVUTISO XA 10 (XITSALWANA)****HLAMBA VUNWA NANDZUWE – AD Mahatlane**

Ku pfumala ku twisisana na ku amukelana endyangwini swi endle leswaku emutini wa Matanato na N'wa-Xirhami ku nga ha vi na ku tiphina.

- Matanato u ya eJoni a ya kholwa a rivala hi ndyangu wa yena.
- U tinyiketela eka vavasati va le Joni na byalwa.
- Matanato u rhandza Rhoda hi mbilu na moya a sungula ku nyenya nsati wa yena N'wa-Xirhami, u vula leswaku N'wa-Xirhami u n'wi nghene ematsolweni hikuva wa dakwa, u xuxa no etlela lomo, vana va sala va ri voxo a rivala leswaku na yena Rhoda wa dakwa.
- U vula leswaku vavasati va Machangana i tibari naswona i swilo swo ka swi nga pfuni nchumu kambe emakumu u kuma leswaku Rhoda i n'wana wa makwavo.
- N'wa-Xirhami u nwa ngopfu byalwa a nga hlayisi muti wa yena.
- U fambafambela nuna wa yena eka muporofeta.
- A nga n'wi xiximi nuna wa yena, loko a vulavula na yena u vulavula onge u vulavula na xihlangi.
- Matanato u tekile xiboho xo hambana na Rhoda a tlhelela ekaya a ya lunghisa timhaka ta muti wa yena.
- U kombela hosi ya yena Xitlhangoma leswaku a vulavurisa nsati wa yena N'wa-Xirhami leswaku a cinca mahanyelo.
- N'wa-Xirhami u pfumela ku cinca mahanyelo kambe u kombela leswaku va ya vona muporofeta.

Endzhaku ko endzela muporofeta Ramudzhuli vutomi byi cincile, nuna na nsati va rivalelana, Matanato u pfumela ku teka xikhombana lexi a xi laveriweke hi nsati wa yena ku va na ntsako emutini wa Matanato.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (✓), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 19. TIMARAKA TA XIVUMBeko NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 11 (XIMBANGU)**HLAMBA VUNWA NANDZUWE – AD Mahatlane**

- 11.1 Eka Mayimayi.√/EMukhalabyeni.√ (1)
- 11.2 Va hungasa kona hi ku nwa byalwa.√√ (2)
- 11.3 I vanghana lava tshamaka swin'we ehositele.√√/Mavhavaza i mukon'wana wa Matanato.√√ (2)
- 11.4 Vavasati na byalwa.√/A.√ (1)
- 11.5 U vula leswaku loko a tivona a ri ntlhari a ya elokhexini a ya hlangana na lava fanaka na yena.√√ (2)
- 11.6 Matanato u tsandzeka ku tisirhelela loko a hlaseriwile hi swigevenga exitokofeleni eSophia Town swi n'wi hluvula swiambalo hinkwaswo a sala hi manghilazi ya mahlo, ku ri hileswaku a a tivula leswaku hi yena nghwazi a sandza lava nga na vutoya.√√√ (3)
- 11.7 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ri thiwile kahle, hikuva Matanato u vuye a byi hlamba vunwa hi ku tlhelela eka nsati wa yena loyi a vula leswaku a nge pfuki a tlhelerile eka yena.√ (1)
- (Maraka i yo seketela ntsena.) (1)
- 11.8 I Ramudzhuli.√ (1)
- 11.9 U tekile xiboho xo tlhelela ekaya a ya rivalelana na nsati wa yena N'wa-Xirhami.√√ (2)
- 11.10 Mukamberiwa u ta nyika nkongomelo lowu a wu kumeke. Xikombiso: Ntiyiso a wu hundzuki.√√ (2)
- (Amukela na yin'wana minkongomelo leyi twisisekaka.) (2)
- 11.11 Mukamberiwa u ta nyika nhlamulo ya yena. Xikombiso: U vula leswaku u lava ku n'wi hlamusela kahle leswaku a ta kota ku swi twisisa leswi a byeriwaka swona.√√ (2)
- (Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)
- 11.12 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Swi kombisa leswaku Mavhavaza u na nyiko yo fananisa vanhu, wa swi kota ku vona leswaku Matanato na Rhoda i maxaka.√√ (2)
- (Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) (2)

11.13 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Swa humelela hi ku va maxaka yalawo ya nga tivanangi.√√

(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)

(2)

11.14 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A ndzi ta hambana na yena ndzi ya tilavela un'wana.√√

(Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)

(2)

[25]

XIVUTISO XA 12 (XITSALWANA)

VUKOSI I MBERHA – P Ndlovu

Tanihi mutswari lonene Boneka a a fanele a yimile hi rito ra yena, a nga pfumelangi ku xisiwa hi Bodzani, kambe hikwalaho ka vutsandzeki bya yena u swi kotile ku n'wi yingisela kutani a bohelela Khegu leswaku a basisa yindlu. Maendlelo lawa ya Boneka ya tikomba na le ka tindhawu leti landzelaka:

- Khegu u hlantswisiwa swiambalo swa Gwirhani na Bodzani ematshan'weni yo va swi hlantswiwa hi Bodzani.
- Ematshan'weni yo tshika Khegu a rhanga a ya exikolweni, Boneka u n'wi rhuma leswaku a ya cela misava hi nkarhi wa xikolo a tshika n'wana wa yena Bodzani a ya exikolweni.
- Khegu u lerisiwa ku ayina swiambalo swa Gwirhani na swa Bodzani, loko a kombela ku ayina na swa yena Boneka u n'wi byela leswaku swiambalo swa yena swi ta tshova ayini.
- U nyika Bodzani R70, 00 yo hakela rendzodyondzo ro ya eManyeleti na yo endlisa misisi kambe a tsona Khetani R5, 00 yo ya teka pasi.
- Boneka u xevisa vana va yena, Gwirhani na Bodzani hi nyama ya huku, kutani a lerisa Bodzani leswaku a nyika Khegu marhumbu ya huku leswaku a ya sweka a ta xeve hi wona.
- Loko Xikweni a rhumela swiambalo swa vana, Boneka u swi teka hinkwaswo a swi nyika Gwirhani na Bodzani, a tsona Khetani na Khegu.
- Loko Khegu a bihisiwile emirini hi Rigigisi, Boneka u n'wi heleketa eka Rigigisi a tlhela a n'wi hlongola ekaya, kambe loko Bodzani a bihisiwile emirini hi Matandzeni, a nga hlongoriwi ekaya naswona a nga heleketiwi eka Matandzeni.
- Loko a lemukile leswaku muti wa ka Rigigisi wu kahle u navela leswaku loko a ko va n'wana wa yena Bodzani a tekiwaka kona ku nga ri Khegu.

Maendlelo lawa ya Boneka ya mona ya tiyisisa vutsandzeki bya yena eka ku khoma vana ku fana.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 19. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 13 (XIMBANGU)**VUKOSI I MBERHA – Ndlovu P**

- 13.1 I wa ka Rigigisi.√ Khegu a a bihile emirini kutani Boneka a a n'wi heleketa kwale ka Rigigisi.√ (2)
- 13.2 U yile eka Nenge-wa-nsuna a ya tirhelela leswaku timhaka ta vukati bya Khegu ti ta onhaka.√ (1)
- 13.3 Boneka u vulavula hi ndlela yo yeyisa no pfumala nxiximo kasi Khegu wa tilondla no xixima hambiloko Boneka a n'wi hlasela hi marito.√√ (2)
- 13.4 Matandzeni.√/C.√ (1)
- 13.5 Wu kombisa hilaha Boneka a tekelaka Khegu ehansi hakona lero a a nga langutelangi leswaku munhu loyi a nga n'wi bihisa emirini a va a ri loyi a langutekaka.√√ (2)
- 13.6 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Yi nga va yi n'wi khunguvanyisile emoyeni, a a ehleketa leswaku Khegu u ta vula swo ka swi nga tsakisi.√√ (2)
(Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)
- 13.7 Mukamberiwa u ta boxa vonelo ra yena. Xikombiso: A a nga langutelangi ku vona yindlu leyikulu laha a a heleketa Khegu kona kutani a a ehleketa leswaku Khegu wa n'wi xisa loko a n'wi komba muti wa kona.√√ (2)
(Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)
- 13.8 Mukamberiwa u ta boxa matitwelo ya yena. Xikombiso: Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku a tshika ku va na xihlawuhlawu, a khoma vana ku fana.√ (1)
(Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.)
- 13.9 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A hi manene. A a nga kombisi ku xixima eka vamaseve wa yena.√√ (2)
(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)
- 13.10 U yile ePhalaborwa.√ A a ya lava ntirho.√ (2)
- 13.11 Loyi a bihiseke Khegu emirini, Rigigisi, a a nga ri na nsati kasi loyi a bihiseke Bodzani emirini, Matandzeni, a a ri na nsati loyi a a ri nese.√√ (2)
- 13.12 A a vona leswaku Boneka a nga tsaka a ku swi vula leswaku va tshembile vunwa lebyi a va byeleke byona.√√/A a nga lavi ku tsakisa Boneka hi ku va a n'wi byela ntiyiso.√√/A a chava leswaku loko Boneka o swi tiva a nga n'wi onhisela.√ (2)
- 13.13 Marito ya Boneka ya va xikhovolelontlangu hikuva loko Xikweni a lovile Boneka u sarile a hlupheka, Khetani a n'wi hlongola endlwini ya tata wa vona, a heleriwa hi mali a tlhela a humesiwa endlwini leyi a a yi xavile eBushbuckridge kutani a sala a nga ha ri na ko tshama na vana va yena.√√ (2)

- 13.14 Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: A nga endlangi kahle. A a fanele a komberile Boneka a n'wi nyika papila leri a nge tata wa vona u ri tsarile a ku yena na Khegu a va fambe a tihlayela hi yexe, kumbe a a ta kuma leswaku Boneka a nga vulavuli ntiyiso.√√

KUMBE

U endlile kahle hikuva swi n'wi pfunile leswaku a kuma ntirho lowu a nga kota ku tihanyisa hi wona na vamakwavo na vama na vona.√√

(Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.)

(2)
[25]

XIVUTISO XA 14 (XITSALWANA)

XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu

NTLANGU: Kasi rona hi rihhi?

Khangela u vula leswaku ku xava papila ra xikambelo swi nga ku nghenisa enghozini hikuva va nga tshuka va ku xaviserile leri ri nga riki rona.

- Khangela na vanghana va yena Mafada, Jele na Thomas a va nghena xikolo eRisinga eka ntangha khume.
- Thomas na Jele a va nga xi lavi xikolo hambu ku ri ku hlaya tibuku a va nga swi rhandzi hikuva a va tinyiketerile eka ku nwa byalwa na ku tlanga.
- Minkarhi yo tala a va nyenga exikolweni va ya tshama etindhawini to xavisela eka tona byalwa elokhexini/ti-D² eGiyani.
- Lexi a xi endla leswaku va nga tsakeli ku nghena xikolo i ku va Mafada a vula leswaku yena u na vanghana lava tirhaka eka xiyenge xa swa swikambelo kutani u to xava maphepha ya xikambelo.
- Va xavile papila ra xikambelo eka lava a va tirha eka xiyenga lexi tirhaka hi xikambelo.
- Loko masiku yo tsala ya tshinela a a tikuma a ri karhi a bela enhlokweni leswi a swi ri eka phepha leri a a ehleketa leswaku hi rona.
- Nkarhi wa xikambelo wu vuyile wu fika, kutani phepha leri a ri tsariwa eka siku rero ra *Agricultural Science* a a titeka a ri na rona.
- Loko va fika exikolweni mixo wolowo u komberile eka mudyondzisi ku pfuxetisa vadyondzikulobye, kutani a n'wi pfumelela.
- Nkarhi wo tsala wu vuyile wu ta fika kutani loko a pfula phepha leri va nga nyikiwa rona u kumile leswaku a swi yelani helo na leswi swi nga eka phepha leri a a xaviseriwile rona.
- U vuyile a kavanyeta xikambelo hi ku vula leswaku a hi rona, kutani lavan'wana na mulanguteri va lava ku tiva leswaku leri ri nga rona hi rihhi.

Hi ku va timhaka ti vile hi mukhuva wolowo, marito ya Khangela ya vile ntiyiso leswaku u nga xava phepha u tlhela u ehleketa leswaku hi rona ra ntiyiso kasi wa tixisa.

MAAVELO YA TIMARAKA:

V = 15

X&R = 10

TSUNDZUKA: U NGA VEKELI TIGWAJU (√), KOREKETA KU YA HI RHUBIRIKI LEYI YI NGA EKA PHEJI YA 19. TIMARAKA TA XIVUMBEKO NA RIRIMI A TI FANELANGI KU VA EHENHLA KA TA VUNDZENI.)

[25]

XIVUTISO XA 15 (XIMBANGU)**XIVONI XA VUTOMI – IS Shabangu****Swona swi ri swa yini!**

- 15.1 Endyangwini wa Khombo Khosa.√ (1)
- 15.2 Yoo, n'wananga! Ndzi dlele n'wanangooo!√/A.√ (1)
- 15.3 Madambi u pfaleriwile exitokisini vutomi bya yena hinkwabyo hikwalaho ko pfinya no dlaya Florence Nkuna√ kasi Nyeleti loko dokodela a n'wi kamberile ngati u kumile leswaku u na xitsongwatsongwana xa HIV naswona se xi le ka xiyimo xo chavisa.√ (2)
- 15.4 Mukamberiwa u ta nyika dyondzo leyi a yi kumeke. Xikombiso: Loko vana va endla swo biha va fanele va kombisiwa ndlela leyinene hi ku va tshinya.√√/Vatswari a va fanelangi ku hletela vana va vona eka tindlela to homboloka.√√ (2)
- (Amukela na tin'wana tidyondzo leti twisisekaka.) (2)
- 15.5 Madambi a a tshamela ku dyisa tata wa yena mbitsi hi ku onhela vanhu swilo swa vona. U ringetile ku pfinya Florence Nkuna, loko a n'wi tsandza a hetelela hi ku n'wi dlaya.√√ (2)
- 15.6 Mukamberiwa u ta nyika hungunkulu leri a ri kumeke. Xikombiso: Khombo leri vaka kona loko vatswari va nga leteli kumbe ku kurisa vana hi ndlela leyinene.√√ (2)
- (Amukela na tin'wana tinhlamulo leti twisisekaka.) (2)
- 15.7. U vula leswaku u ta n'wi ba ngopfu.√/U ta n'wi twisa ku vava.√ (1)
- 15.8 Mukamberiwa u ta nyika matitwelo ya yena. Xikombiso: Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku u fanele ku tshinya vana va yena loko va endla swo biha kumbe swo huma endleleni na ku va ndhundhuzela loko va endla leswinene, kambe va nga endli ku rhandza ka vona.√/ Ndzi nga n'wi tsundzuxa leswaku eka ku kurisa vana vatswari va fanele va seketelana.√ (1)
- (Amukela na man'wana matitwelo lama twisisekaka.) (1)
- 15.9 Nyoka leyi a yi ri endlwini ya Hadisa.√ (1)
- 15.10 Elizabeth/Zabeta.√ Elizabeth a a byela Misery leswaku vavasati lava dlayeke vanuna va vona va kumile phoyizeni eka n'anga Hadisa.√√ (3)
- 15.11 Leswaku Misery u fanele ku vula mhaka hi ku kongoma.√√ (2)
- 15.12 Hileswi eka xintlangwana lexi Misery a nga dlaya vana va yena hi xiganama lexi a a lava ku dlaya nuna wa yena hi xona kutani a kalakala a ri karhi a vula marito lawa ya vito ra xintlangwana lama nge: Yoo, ndzi tidlele minoo!.√√ (2)

- 15.13 U lava ku nyikiwa murhi wo dlaya nuna leswaku a ta kuma mali kutani a wisa vusiwana.√ (1)
- 15.14 Mukamberiwa u ta nyika xitsundzuxo xa yena. Xikombiso: Munhu u fanele ku kuma rifuwo hi tindlela letinene.√√ (2)
- (Amukela na swin'wana switsundzuxo leswi twisisekaka.)
- 15.15. Mukamberiwa u ta nyika vonelo ra yena. Xikombiso: Ya khorwisa hikuva na le ka masiku ya namuntlha va kona vanhu vo fana na Misery lava chelelaka van'wana phoyizeni hi xikongomelo xo karhi.√√ (2)
- (Timaraka i to seketela ntsena. Amukela na man'wana mavonelo lama twisisekaka.) [25]

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 25
NTSENGO WA TIMARAKA: 80

**XIYENGE XA B NA XA C: RHUBIRIKI YA MAAVELO YA TIMARAKA EKA XITSALWANA XA NOVHELE NA NTLANGU
[TIMARAKA TA 25]**

Swiyenge	Vuswikoti byo hlawuleka	Vuswikoti bya le henhla	Vuswikoti byo amukeleka	Vuswikoti bya madyondza	Vuswikoti byo ka byi nga fikelelangi
VUNDZENI	12–15	9–11	6–8	4–5	0–3
Nhlamuselo ya nhlokomhaka. Nhlamuselo ya vuenti bya mavonelo, vumbhoni na matwisiselo ya xitshuriwa. TIMARAKA TA 15	-Mahlamulelo yo hlawuleka: 14–15 -Mahlamulelo ya xiyimo xa le henhla: 12–13 -Nhlamuselo ya nhlokomhaka hi vuenti. -Mavonelo yo tihontha yo hambanahambana; ya seketeriwa hi ku hetiseka hi xitshuriwa. -Matwisiselo ya xiyimo xa le henhla ya muxaka wa tsalwa na xitshuriwa.	-Ku kombisa ku twisisa no hlamusela nhlokomhaka hi ndlela leyinene. -Mahlamulelo ya vuxokoxoko ya le xikarhi. -Mavonelo laya twalaka ya nyikiwile, kambe ya nga ri hinkwawo lawa ya seketeriweke hi ndlela leyi languteriweke. -Ku na vumbhoni bya ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Nhlamuselo yo antswa ya nhlokomhaka; kambe a hi swiyenge hinkwaswo leswi hlamuseriweke hi vuenti. -Tinhlamuselo tin'wana letinene ti seketela nhlokomhaka. -Mavonelo man'wana ya seketeriwile, kambe a hi nkarhi hinkwawo laha vumbhoni byi tshembisaka. -Matwisiselo ya le xikarhi ya muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Mpfumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka. -Mpfumaleko wa tinhlamuselo leti seketelaka nhlokomhaka. -Mavonelo matsongo ngopfu lama faneleke. -Nkayivelo wa ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.	-Mpfumaleko wa matwisiselo ya nhlokomhaka. -Maringetelo yo tsana yo hlamula xivutiso. -Mavonelo a ya tshembisi. -Mudyondzi u pfumala ntwisiso wa muxaka wa tsalwa na wa xitshuriwa.
XIVUMBeko NA RIRIMI	8–10	6–7	4–5	2–3	0–1
Xivumbeko, nkholuko lowunene na maandlalelo. Ririmi, thoni na xitayili leswi tirhisiweke eka xitsalwana. TIMARAKA TA 10	-Xivumbeko xa nkhaqato -Manghenelo na mahetelelo yo hlawuleka. -Mavonelo ya tumbuluxiwile no andlariwa hi mfanelo. -Ririmi, thoni na xitayili leswi twisisekaka, swo nyanyula no pfumala swihoxo.	-Xivumbeko lexi faneleke na nkholukelano lowunene wa mavonelo. -Manghenelo, mahetelelo na tindzimana letin'wana swi na nkholukelano lowunene. -Nandzelelano lowunene wa mavonelo. -Ririmi, thoni na xitayili swi tala ku va swi lulamile.	-Ku na vumbhoni byin'wana byo kombisa xivumbeko. -Ku na nandzelelano na nkholukelano kambe swi na swihoxo. -Swihoxo swa ririmi a swi talangi; thoni na xitaliyi swi tala ku va leswi faneleke. -Mavumbelo ya tindzimana hi xitalo ya lulamile.	-Xivumbeko xi komba nkunguhato lowu hoxekeke. -Mavonelo a ya na nkholukelano lowu faneleke. -Ku na vumbhoni bya swihoxo swa matirhiselo ya ririmi. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki. -Mavumbelo ya tindzimana ya hoxekile.	-Mpfumaleka wa xivumbeko lexi kunguhatiweke wu kavanyeta nkholukelano wa mavonelo. -Swihoxo swo tala ngopfu swa ririmi na xitayili swi endla leswaku xitsariwa lexi xi nga amukeleki. -Thoni na xitayili leswi nga fanelangiki. -Mavumbelo yo hoxeka ya tindzimana.